

М. Г. Железняк, О. С. Іщенко

Національна мова

НАЦІОНАЛЬНА МОВА – мова, що репрезентує окрему історичну спільноту людей (див. [Етнос](#)). Наприклад, мова українська – Н. м. українців, грузинська мова – грузинів, німецька мова – німців. Інколи в цьому значенні вживають словосполучення «загальнонародна мова» відповідно до польс. «język narodowy» або англ. «national language». Н. м. є зазвичай складним лінгвістичним утворенням – сукупністю усних і писемних (див. [Мова усна – мова писемна](#)) структурно-функціональних форм мови – уніфікованої (див. [Літературна мова](#)), народнорозмовної (просторіччя), діалектної (див. [Діалект](#)) та соціолектної (див. [Жаргон](#)). Попри те, що мову вважають універсальним людським засобом спілкування, форми його вияву різні: у кожного етносу мовотворчість формує свою картину світу (навколишній світ пізнається власними лексичними, фразеологічними, граматичними засобами Н. м., у зв'язку з чим у різних націй погляди й уявлення про нього не повністю збігаються). Основним фактором, завдяки якому мова стає національною, є її релевантні функції. Зокрема, Н. м. виконує, з одного боку, етноідентифікаційну й етнодиференційну функції, тобто слугує засобом розпізнавання й об'єднання членів спільноти, а також протиставлення іншим спільнотам, з другого – культурологічну функцію, будучи засобом [культурогенезу](#): культура кожної етнічної спільноти збережена й відтворювана її мовою (із цієї точки зору, мова і культура етносу – взаємопов'язані).

Н. м. – це не лише засіб спілкування нації, а й чинник її ідентифікації серед інших націй. Науковці, полемізуючи, що таке [нація](#), часто апелюють саме до мови як однієї з важливих складових її генезису. Розуміння того, що Н. м. – це причина витворення нації чи його результат, лишається дискусійним. Наприклад, після розпаду Югославії національне утвердження сербів, хорватів, боснійців, чорногорців характеризується становленням власної Н. м. на основі сербохорватської. Македонська мова, яку в Югославії вважали поєднанням болгарської мови та сербської мови, сьогодні є Н. м. македонського народу. Натомість молдовська мова демонструє протилежний вияв кореляції мови й нації (див. [Молдовани](#)): 1991 відновлено суверенну державу – Республіку Молдову й задекларовано її національною мовою молдовську, однак останнім часом у країні спостерігається офіційний дискурс про те, що «молдовська мова» є місцевою назвою румунської мови, оскільки між ними не вбачають різниці. Зрештою, навесні 2023 румунська стала державною мовою

країни, замінивши повністю термін «молдовська мова».

У найширшому сенсі, коли до уваги беруть історичний досвід країн усього світу, національною називають мову будь-якого автохтонного народу (незалежно від стадії [націогенезу](#)). Наприклад, Н. м. андоррського народу (корінних андоррців) – каталонська мова, що не містить етноідентифікаційної ознаки для андоррців і є рідною також для інших етнічних груп Зх. Середземномор'я. Існують також етноси, які не створили власної держави, хоча розвинули свою мову, її цілком коректно вважати національною, зокрема, як у випадку з лотаринзькою – мовою історичного регіону Лотарингія у Франції.

Термін «Н. м.» часто вживають у значенні офіційної мови – державної мови або регіональної мови, що функціонує в автономних адміністративних регіонах. Підґрунтям для розрізнення цих понять є той факт, що офіційною не завжди слугує мова, що репрезентує відповідний етнос. Так, у багатьох постколоніальних країнах світу (з них значна кількість – на території Африки; в Європі, наприклад, – у Мальті; в Азії – у Філіппінах і Сингапурі) державною поруч із мовою автохтонного етносу є англійська мова. У Білорусі, де переважна більшість мешканців (див. [Білоруси](#)) розмовляє російською мовою – національною мовою росіян, державними є білоруська мова й російська. У низці багатонаціональних країн державною є зазвичай мова титульного етносу, а мови інших корінних народів не мають статусу офіційної. Так, наприклад, кримські татари в Україні є корінним етносом, проте їхня Н. м. – кримськотатарська мова – не є державною в Україні. Аналогічна ситуація з мовами корінних народів США, РФ. Окрім цього, є країни, у яких державна мова – це винятково Н. м. інших народів. Зокрема, у під час етногенезу швейцарців і формування їхньої держави не з'явилося власної швейцарської мови, функцію якої нині виконують чотири національні мови інших народів – німецька, французька, італійська і ретороманська. Подекуди за таких умов формуються етнолекти – етнічні різновиди запозиченої мови, наприклад, австралійський та американський варіанти англійської мови.

Нині в Україні існує політично зумовлена проблема, що полягає у відмінностях між етнічною й мовною самоідентифікацією громадян: значна частина українців, вважаючи себе представниками українського етносу, називає своєю рідною російську мову – національну мову чужого етносу. Це пов'язано з тим, що російська мова тривалий час домінувала над Н. м. українців у багатьох сферах суспільного життя (див. [Заборона української мови](#), [Лінгвоцид](#)). Розуміючи, що без утвердження й розвитку української мови не можливе саме існування України як незалежної держави, а отже, й українців як етносу, [національна еліта](#), починаючи від Т. Шевченка, приділяє їй особливу увагу.

Рекомендована література

1. С. М. Brann. The National Language Question: Concepts and Terminology // Logos. 1994. Vol. 14;
2. Радевич-Винницький Я. Україна: від мови до нації. Дрогобич, 1997;
3. Жайворонок В. В. Національна мова та ідіолект // Мовознавство. 1998. № 6;
4. Баранник Д. Х. Народнорозмовний складник лексичної та фразеологічної систем національної мови (на захист розмовного стилю) // Там само. 2008. № 4–5;
5. K. Darden, H. Mylonas. Threats to Territorial Integrity, National Mass Schooling, and Linguistic Commonality // Comparative Political Studies. 2016. Vol. 49(11).

Покликання на статтю:

Національна мова / М. Г. Железняк, О. С. Іщенко // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2023. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-71057>

2001-2023 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).